

Ještě jednou příklad krejčího. Vznik kapitálu na základě dělby práce, příklad s vozem. Kapitál 1. stupně na základě emancipace vůči přírodě. Kapitál 2. stupně na základě emancipace vůči práci. Peněžní hospodářství a peněžní kapitál. Peníze jako realizovaný duch. Půjčovní kapitál jako druhá etapa kapitálového procesu. Dělnba práce jako zboží dělené peněžní hodnotou. Přírodní hodnota se vydělí prací uchopenou duchem. Národohospodářská metoda: vnitřní nazírání procesů.

Rudolf Steiner

Dornach, 27. července 1922

Včera jsem zvolil poněkud - abych tak řekl - extrémní příklad z národohospodářského života, abych na něm něco znázornil. A zdá se, jako by tento poněkud drastický příklad byl pro některé z vás tak trochu hlavolamem. Byl to ten příklad s krejčím, který pracuje pro sebe méně levně, když si zhotoví svůj vlastní oblek - když si ten oblek zhotoví sám pro sebe - než když, zatímco jinak vyrábí obleky pro druhé, si svůj vlastní oblek koupí u nějakého obchodníka. Samozřejmě, ono to není nic divného, když si někdo s tímto nezvyklým příkladem neporadí; neboť je úplně přirozené, že člověk, když tak počítá, si řekne: On ten obchodník, protože přece také musí mít nějaký zisk, koupí ten oblek u krejčího levněji, než ho prodává; z toho vyplývá, že krejčí musí samozřejmě za svůj oblek, když ho kupuje, zaplatit více o zisk obchodníka, než kolik stojí u něho samého. Vznést takovouto námitku se nabízí do té míry, že tato námitka prostě nemůže nepřijít; přesto jsem zvolil právě tento krajní příklad, abych znázornil, jak je vzhledem k národnímu hospodářství nutné myslet nikoli jako při domácích počtech, ale skutečně národohospodářsky - jak je nutné počítat s tím, co vzniká prostřednictvím dělby práce.

Nezáleží přece na tom, že ten krejčí, řekněme, bezprostředně poté, co je hotov se svým oblekem a když tento oblek nyní prodá nějakému obchodníkovi a pak si zase koupí jiný oblek nazpět, že vzhledem k této skutečnosti ho to stojí o něco víc; nýbrž záleží na tom, zda ten krejčí, když za nějakou dobu, řekněme za dobu x , si udělá vyúčtování, zda je teď, když si zhotovil vlastní oblek, když si ten oblek udělal sám pro sebe, zda je na tom nyní lépe, anebo zda na tom bude lépe, pokud si tento oblek sám pro sebe šít nebude.

Působí-li totiž dělba práce, pak zlevňuje produkty správným způsobem; produkty se zlevňují dělbou práce, zlevňují se právě v celé národohospodářské souvislosti. A jestliže pak člověk pracuje proti dělbě práce, způsobuje tím tlak na ceny u dotyčných produktů. Cenový tlak ale působí v národohospodářském procesu zpětně. Jinými slovy: U jednoho obleku na tom takový krejčí sice vydělá, ale půjde zpočátku o docela malý obnos - když to tak ale bude dělat hodně krejčích, tak se to znásobí - bude v určitém smyslu tlačit na ceny šatů. Šaty se zlevní. A krejčí pak musí i ty ostatní prodávat levněji. A pak se jedná pouze o čas, za který si může v účetní rozvaze zjistit, o kolik utržil za ostatní šaty méně, než by býval utržil, kdyby býval netlačil cenu dolů.

Nezáleží na tom, jestli se do toho zamíchá trochu domácích počtů. Také jsem nechtěl říci, že by onen krejčí neměl právo nebo že by si nemohl chtít zhotovit oblek sám podle svého vkusu; jenom si přitom nesmí myslet, že na tom něco vydělá - ten oblek ho totiž přijde draž. Přijde ho draž v jeho

celkové rozvaze za určitou dobu. U tohoto poněkud extrémního příkladu to ovšem nebude obnášet až tolik, protože rozdíl, o který se cena stlačí, se projeví teprve za velmi dlouhou dobu. Musí udělat velké množství ostatních obleků, aby se ona malá zlevňující kvóta stala účinnou. Ale v jeho celkové rozvaze se jednou objeví. To je to, co by vám mělo ukázat, že člověk naprosto nesmí myslet v tak - já bych řekl - hrozně malém měřítku, pokud má co dělat s národohospodářským procesem, který se skládá z nezměrně velikého počtu vzájemně do sebe zasahujících faktorů, takže jeden konkrétní jev je způsobován nezměrně velikým počtem vzájemně do sebe zasahujících faktorů.

Dostanete se okamžitě do problémů s národohospodářským myšlením, pokud budete své myšlenky spojovat pouze s tím, co se nachází - abych tak řekl - v sousedství hospodařících lidí. Takto si naprosto neporadíte s chápáním národohospodářského procesu. Musíte se naučit brát v potaz sociální organismus jako celek, a přihlížíme-li k celku, vede to nakonec k tomu, že je člověk nucen uvádět takové extrémní příklady, které se stanou velice patrnými nikoli za den, ale možná během deseti roků.

Naprosto se jedná o to, abychom vyšli z takových - abych tak řekl - napolo absurdních příkladů a své myšlení abychom tak postupně převedli od toho myšlení, na něž jsme zvyklí, k myšlení komplexnímu, které díky tomu, že je komplexní, ztrácí ostré obrysy a je pak stále víc a víc schopné uchopit to, co je tak proměnlivé. To, co se nachází v bezprostřední blízkosti, můžeme uchopit v ostrých obrysech; avšak to, o co se jedná, je propracovat se k nazírání; a nazírání je zdrojem zcela pohyblivých jednotlivých idejí. Ty se nekryjí s tím, čím jsou ideje získané v sousedství.

To bych chtěl dnes zejména vám připomenout, abyste, vy- cházíme-li nyní z poměrně jednodušších věcí, přece jen viděli, jak se národohospodářský proces postupně skládá z těch nejrozmanitějších faktorů. Abychom se mohli přiblížit k uchopení problému ceny, podíváme se na národohospodářský proces jako takový z jednoho určitého hlediska.

Začněme dnes s tímto procesem u přírody. Na začátku musí být lidská práce, jak známo, vynaložena na přírodu, lidská práce musí proměnit přírodní produkty, takže pak tento proměněný přírodní produkt, tento přírodní produkt proměněný lidskou prací, obdrží vtištěním lidské práce přírodnímu produktu národohospodářskou hodnotu. A v národním hospodářství je tomu už zkrátka tak, že zde nemáme nic do činění se substancí. Substance jako taková nemá žádnou národohospodářskou hodnotu. Uhlí, které dosud leží v dole pod zemí jako uhelná substance, nemá žádnou národohospodářskou hodnotu a žádnou národohospodářskou hodnotu nezíská ani tehdy, jestliže putuje z dolu do bytu, do pokoje toho, kdo si zatopí. To, co udělá ze substance uhlí hodnotu, je vtisknutá práce, tedy to, co se muselo udělat, aby se uhlí vytěžilo ze země, aby se také zřídil důl, aby se zajistila doprava uhlí atd. Všechno to, čím je lidská práce vtisknutá substancí uhlí, to této substancí teprve dává národohospodářskou hodnotu. A jedině s tou máme v národohospodářství co dělat. Nemůžete uchopit žádný národohospodářský jev, nebudete-li vycházet z takovýchto idejí. Nyní však, když je lidská práce takto vynakládána na přírodu, dostáváme se v dalším postupu národohospodářského vývoje k dělbě práce, že ano, k dělbě práce, která vzniká tím, že lidé spolupracují, že spolupracují při nějaké skutečnosti významné pro národní hospodářství.

Vezměme si zcela jednoduchý příklad. Dejme tomu, že by v nějaké oblasti určitý počet lidí vykonával určitou činnost, přičemž by tento počet lidí uskutečňoval cestu ze svých domovů, tedy - řekněme - z různých obcí k jednomu společnému pracovišti, k místu, kde se těží nějaké přírodní produkty. Předpokládejme, že bychom byli v dosud velmi primitivní době, že by zatím neexistoval jiný prostředek, než aby dělníci šli pěšky, mají-li se dostat na místo, kde zpracovávají přírodu. Tu přijde někdo na to, že postaví vůz a použije koně, aby vůz táhli. To, co musel zpočátku dělat každý sám, to nyní dělá každý v souvislosti s tím, kdo vůz přistaví. Práce je dělena. To, co je vykonáváno, co je v národohospodářském smyslu prací, se dělí. Věc se pak odehrává tak, že každý, kdo ten vůz použije, musí nyní onomu podnikateli svozem zaplatit určitou kvótu.

Tím se ale dotýčný člověk, který onen vůz vynalezl, dostává do kategorie kapitalisty. Onen vůz je teď pro tohoto člověka skutečným kapitálem. Ať hledáte kdekoli, uvidíte, že okamžik vzniku kapitálu je do jisté míry vždy spojen s dělbou práce, s jejím členěním. Čím byl ale tento vůz vynalezen? Tento

vůz byl vynalezen právě duchem. A každý takový pochod spočívá v tom, že duch je vynakládán na práci, že práce je z nějakého hlediska pronikána duchem. Čili produhovnělá práce, to je to, co se objevuje v průběhu dělby práce. Zpočátku nemáme co dělat s ničím jiným než s produhovnělou prací, když během dělby práce vidíme vznikat kapitál. První fáze kapitálu spočívá vlastně vždy v tom, že práce je organizována, členěna atakdále ze strany ducha, zatímco dříve byla organizována ze strany přírody; nyní je organizována ze strany ducha.

Je skutečně nutné, abychom se na kapitál, na tvorbu kapitálu dívali jasně z tohoto hlediska; neboť jedině z tohoto hlediska lze porozumět funkci kapitálu v národohospodářském procesu. Vznik kapitálu je vždy doprovodným jevem dělby práce, členění práce.

Tím se však něco uvolňuje z bezprostředního styku, v němž je člověk s přírodou, když přírodu zpracovává. Dokud máme co dělat jen se zpracováváním přírody, pak můžeme mluvit jen o přírodních produktech, jež byly lidskou prací změněny a tím získaly hodnotu; v tom okamžiku ale, kdy mluvíme o tom, že duch organizuje práci, práci jako takovou - neboť tomuto člověku, není-liž pravda, který tu ve svém voze vytváří kapitál, tomu je v podstatě jedno, za jakým účelem, za jakým cílem převáží ty své lidi z místa na místo - dochází k emancipaci vůči přírodě. Tady všude ještě - abych tak řekl - prosvítá lidskou prací příroda. Třebaže uhlí jako substance netvoří hodnotu, nýbrž to, co je jakožto lidská práce uhlí vtisknuto, tak přesto tu prosvítá přírodní produkt, prosvítá lidskou prací. To je ta jedna strana vzniku hospodářských hodnot.

Druhá strana je ta, že se nyní ona práce, která je organizována ze strany ducha, že se zcela emancipuje od přírody, že se zcela z přírody vymyká. Konečně se dostáváme k tomu, že tu máme kapitalistu, kterému může být úplně jedno, jak se práce, kterou on člení, má k přírodě. Může k tomu dojít velice snadno. Tohoto člověka může napadnout: Zatímco až dosud vozil lidi z nejrůznějších míst, řekněme k nějaké polní práci, nechá nyní - jestliže se mu to víc zamlouvá - když ten vůz vezme pryč, nechá jezdit lidi na nějaké jiné místo, k nějaké docela jiné práci. Uvidíte, že v použití ducha se to, čím je lidské členění práce, naprosto emancipuje od přírodní základny. Tím je však dána také emancipace kapitálu od přírodní základny.

Víte, že se z různých národohospodářských hledisek tvrdilo, že kapitál je nashromážděnou pracovní silou; avšak to je vlastně jen definice, která, protože ta věc je v pohybu, se vlastně hodí jen pro určité stádium. Dokud je člověk v nejužším smyslu s duchovní organizací vázán na nějaký druh práce, bude příroda ještě probleskovat. Ve chvíli, kdy se emancipuje, kdy myslí jen na to, jak udělat použitím ducha plodným to, co získává, v tu chvíli člověk také pozná, jak v kapitálové mase, kterou pak má, se práce stává postupně nezřetelnou, mizí ve své zvláštní jedinečnosti.

Dejme tomu, že jste nějakou dobu kapitalizovali a získali jste tak kapitál, který teď skutečně národohospodářsky pracuje. Člověk, který má teprve jeden vůz, může národohospodářsky dále pracovat, když získá dva vozy atakdále. Jeho kapitál národohospodářsky pracuje. Z povahy práce už tu ale v podstatě nic není. Když se podíváte na horníka, je tu toho z ní ještě skutečně hodně; ale v kapitálu toho uvidíte z práce čím dál méně; a jestliže budete dokonce předpokládat, že ten člověk nyní přenechá celou tu věc jinému, pak bude tomu druhému díky tomuto převodu záležet podle okolností jenom na tom, aby přinášelo plody to, co se tu působením ducha uskutečnilo; nanejvýš lhostejná mu ale bude povaha práce, která je tu organizována. Má se vůbec pouze organizovat.

Jinými slovy: Máme tu reálný proces abstrahování. Je to úplně totéž, co člověk jinak v abstrakci vnitřně provádí v logickém myšlení. To tady člověk provádí navenek. V kapitálových masách zvolna mizí zvláštnost, zvláštnost přírodní substance i zvláštnost druhů práce. Budeme-li pak národohospodářský proces sledovat dál, uvidíte, že už tu není vůbec nic z toho, co tu jako práce bylo původně organizováno. Neboť vezmete-li si další vývoj národohospodářského procesu, pak to bude vypadat asi takto: Onen člověk, který zbudoval zmíněný vůz, vtiskl ještě svého ducha alespoň celému tomuto vynálezu; nyní ale vydělává, vydělává větší hodnotu, než kolik je sám schopen nějak zvládnout. Čili má to teď pro národní hospodářství zůstat nevyužitými hodnotami? Nevyužitými tyto hodnoty zůstat nemají. Musí přijít někdo jiný, kdo tyto hodnoty dokáže zvládnout jiným druhem duchovnosti, kdo tyto hodnoty nyní zcela jiným způsobem zhodnotí.

Můžete si tedy představit, že to, co tu jako hodnoty vytvořil vynálezce vozu, že to za nějaký čas přejde - tedy to, co z toho vzešlo v podobě plodů - že to přejde na nějakého uměleckého kováře. Tento kovář má ducha k tomu, aby si zřídil uměleckou kovárnu; jenomže duch samotný mu zpočátku není nic platný. Ale jiný člověk už zatím vytvořil nějaké hospodářské hodnoty. Tyto hodnoty musí přenést na toho druhého. Tady máte ve vnějším světě skutečně ten nejkompletnější proces abstrakce.

Proto je také nutné, aby ta věc vůbec mohla pokračovat - jinak by pokračovat nemohla, neboť jak má výrobce vozů převést své hodnoty na kováře - aby tu bylo něco, co se k tomu zvláštnímu, které tu v národním hospodářství žije, chová jako abstrakce. A tím jsou nejprve peníze. Peníze nejsou nic jiného než vnějším způsobem vyjádřená hodnota, které se dosáhlo dělbou práce a která se přenáší z jednoho na druhého.

Při našem sledování dělbou práce tedy vidíme, jak se objevuje kapitalismus, při sledování kapitalismu vidíme, jak se, a to dost brzy, objevuje peněžní hospodářství. Peníze jsou vzhledem k zvláštním hospodářským dějům úplně abstraktum. Máte-li v kapse pět franků, můžete si za ně koupit právě tak dobře oběd a večeři, jako si můžete koupit část oděvu. Pro peníze je irelevantní, co se za ně získá, za co jsou v národohospodářském procesu směňovány. Pro jednotlivé národohospodářské faktory, pokud jsou ještě přírodou ovlivňovány, jsou peníze prvkem absolutně lhotejným. Proto se ale peníze stávají výrazem, prostředkem pro ducha, aby zasáhl do národohospodářského organismu, nacházejícího se v dělbě práce.

Pokud nejsou vytvořeny peníze, není vůbec možné, aby duch zasáhl do národohospodářského organismu, hovoříme-li o dělbě práce. Můžeme tedy říci, že to, co je v národohospodářském stavu původně pohromadě, čeho prací dosahuje ve svém egoismu každý jednotlivec, to je rozdělováno na celek. Tak je tomu v dělbě práce. V kapitálu jsou jednotlivosti opět shrnuty dohromady k jednomu celkovému procesu. Tvorba kapitálu je syntéza, je to veskrze syntéza. Tak se ten, kdo se tímto způsobem objevil jako tvůrce kapitálu, kdo tím, že se nutně objevily peníze, může právě svůj kapitál proměnit v kapitál peněžní, ten se stává půjčovatelem pro toho, který nemá nic jiného než ducha. Ten přijme peníze. To je ten skutečný reprezentant hospodářských hodnot vytvořených duchem.

Musíme se na tuto věc dívat veskrze národohospodářsky. Ať už jsou peníze z náboženského a etického hlediska jakkoli špatnou věcí; v národohospodářském smyslu jsou peníze duchem působícím uvnitř národohospodářského organismu. Není tomu jinak. Čili v národohospodářském procesu musí být peníze vytvořeny, aby duch vůbec mohl pokračovat z výchozího bodu, kde se obrací jen k přírodě. Zůstal by v primitivních poměrech, kdyby se používal jen na přírodu. On se musí realizovat jako peníze, aby dal nyní i vymoženostem duchovna vstoupit zase do národohospodářského procesu. Peníze jsou realizovaným duchem. Hned do toho ale přijde opět něco konkrétního. Peníze jsou zpočátku abstraktum, o němž lze říci: Je jedno, jestli si za pět franků koupím nějakou část oděvu, nebo si nechám ostříhat vlasy - nemusí to být samozřejmě jedno jediné ostříhání - chci říci, že pro ty peníze je to lhotejné. Ale vrátí-li se peníze k osobě člověka a tím k duchu člověka, v tom okamžiku stávají se peníze tím, co je nyní opět ve své konkrétní zvláštní skutečnosti národohospodářsky činné. To znamená, že duch je národohospodářsky činný v penězích.

Tady však nyní vzniká zcela zvláštní vztah. Ten, kdo peníze nejprve vydělal, stává se půjčovatelem, věřitelem. Ten druhý, který peníze dostane, který má jen toho ducha, stává se dlužníkem. Tady máte nyní onen vztah mezi dvěma lidmi. Tentýž vztah se může ovšem vytvořit také tím, že půjčovatelem se stane větší počet lidí, kteří tomu jednomu dají právě své přebytky, takže on nyní vytvoří svým duchem syntézu ještě vyšší; zůstává však dlužníkem. Tento člověk pracuje veskrze na půdě, která se tedy zcela a naprosto emancipovala od přírodního základu, neboť dokonce i to, co ještě dostává od těch prvních kapitalistů samotných, není u něho vůbec ničím; vždyť on to musí za nějakou dobu zase vrátit, nepatří mu to, že ano. On pracuje vlastně jen na jedné straně národohospodářsky jako dlužník a na druhé straně ručí národohospodářsky jako duchovní tvůrce. Je to veskrze dokonce možná jeden z nejzdravějších vztahů - musíme na to vzít zvlášť ohled v sociální otázce-

ce - když pracující duchem pracuje pro lidskou společnost tím, že mu tato společnost také - neboť pro něj to je společnost - peníze k tomu dá. Jak do toho zasahuje majetek a vlastnictví atakdále, to ještě uvidíme. Zde se jedná jen o to, abychom sledovali národohospodářský proces. Je zcela lhostejné, zda budete půjčovatele pojmát jako vlastníka, či nikoli, a dlužníka tak, jak ho pojímá právní věda, či nikoli. Nám teď záleží na tom, jak národohospodářský proces probíhá.

Vidíme tedy nakonec jednu část národohospodářského procesu, kde se pracuje pouze už na základě toho, čeho se dosáhlo duchovně, co se již emancipovalo. Avšak tato duchovní vymoženost vznikla předtím z organizace práce. My jsme však nyní u druhé etapy. Pokud byste v této druhé etapě, kdy pracující duchem pracuje jako dlužník, ještě chtěli říci, že to, co dostává jako dlužný kapitál, že to je snad krystalizovaná práce, pak byste národohospodářsky vzato pronesli ohromný nesmysl, neboť pro národohospodářský proces nemá význam, jak vznikl kapitál, který on dluží, nýbrž to má význam, jak je uzpůsoben duch toho, který ty peníze má nyní, jak je dokáže převést v plodné národohospodářské procesy. Ona první práce, kterou kapitál vznikl, nemá teď už žádnou národohospodářskou hodnotu; národohospodářskou hodnotu má jedině to, s čím on jakožto duch přijde, aby peníze zhodnotil. Představte si, že v kapitálu je shromážděno sebevíc práce. Dostane ho do ruky nějaký hlupák, který všechno prošustruje; pak tu máte jiný proces, než když ho dostane do ruky člověk šikovný, který navodí plodný proces.

To znamená, že v této druhé etapě, kde máme co dělat s půjčovatelem a dlužníkem, musíme říci: Máme co dělat s takovým kapitálem, z něhož práce již zmizela.

V čem nyní spočívá národohospodářský význam tohoto kapitálu, z něhož práce zmizela, v čem spočívá jeho význam?

Onen národohospodářský význam spočívá pouze v tom, že byla za prvé vytvořena možnost takový dlužný kapitál sehnat, že ho lze shromáždit; a za druhé že může být duchovně zhodnocen. V tom spočívá národohospodářský význam tohoto kapitálu.

To reálné, co z toho vzniká, je onen vztah mezi dlužníkem a tím, kdo peníze poskytuje. A v národohospodářském procesu, který byl dlužníkem navozen, stojí dlužník uprostřed. Na jedné straně máme co dělat s tím, co k dlužníkovi směřuje, a na druhé straně s tím, co od onoho duchovně produkujícího, od dlužníka, vychází. A můžeme říci: V tomto případě se to, co je na jedné straně půjčováním kapitálem, proměňuje prostě tím, že se stává kapitálem dlužním, v druhou etapu národohospodářského procesu.

Nemáte v tom naprosto nic jiného než cirkulaci kapitálu; avšak tato cirkulace kapitálu probíhá uvnitř sociálně-organické činnosti, tak jako máte krev v organické činnosti člověka nebo zvířete, když protéká hlavou a je zhodnocována k tomu, co hlava produkuje.

A já se ptám: Co je vyvoláno tím, že máme co dělat s půjčovatelem a dlužníkem, kteří se tu objevují? Je to něco velice podobného tomu, s čím se setkáváte v oblasti fyziky jako s určitým druhem rozdílu hladin. Budete-li mít tady nahoře vodu, pak se dostane sem dolů v důsledku rozdílu hladin. Právě tak existuje prostě sociální rozdíl hladin mezi prvním místem kapitálu a místem druhým, mezi místem půjčovatele, který neví, co si s ním má počít, a místem dlužníka, který ho dokáže zhodnotit. To vyvolává onen rozdíl hladin.

My si ale musíme uvědomit, co v tomto rozdílu hladin působí. Tím, co zde působí, není ani to, co v tomto dění nachází jako duch svůj výraz; nýbrž u tohoto rozdílu hladin jsou tím podmiňujícím rozdílné vlohy lidí. Jestliže bude mít kapitál někdo, kdo je hloupý, pak bude ve zdravém národohospodářském procesu ten hloupý nahoře a ten chytrý dole. Tím vznikne rozdíl hladin. Kapitál se přelévá k tomu chytrému. A díky rozdílu hladin mezi lidskými vlohami začíná vlastně kapitál proudit. Není to vlastně ani lidská činnost, nýbrž kvalita lidí, kteří jsou v sociálním organismu navzájem spojeni, co vyvolává onen rozdíl hladin a teprve pak pokračuje dále v národohospodářském procesu.

Podíváte-li se nyní konkrétně na tento národohospodářský proces, pak si řeknete: Vyšli jsme z přírody, která ještě nemá žádnou hodnotu. Že nemá žádnou hodnotu, vyplývá z toho, že uspokojuje-li vrabec své potřeby na přírodě, tak za to nic neplatí. Čili příroda jako taková nemá ještě žádnou

národohospodářskou hodnotu. To ukazuje vrabčí hospodářství na rozdíl od hospodářství národního. Národohospodářská hodnota tedy začíná tím, že se lidská práce spojuje s přírodou. K pokračování hospodářského procesu dochází tím, že se práce člení, že se dělí. Nazvěme zprvu nanejvýš neurčitě to, co zde máme: Práce vynaložená na přírodu. Aby ta věc postupně dostala úplný národohospodářský smysl, chci to, co se tu objevuje, označit jako Přípr= příroda, uchopená lidskou prací. Co to je v národohospodářském smyslu, příroda uchopená lidskou prací? Je to, jak jsme viděli, hodnota; v národním hospodářství je to hodnota. Chci tedy říci: Příroda uchopená lidskou prací, která se stala hodnotou: To je jedna věc.

Nyní nastupuje dělba práce. Co však znamená v tomto smyslu dělba práce? Dělbá práce v tomto smyslu znamená rozdělení těch procesů, které člověk nejprve uskutečňoval jako pracovní procesy prováděné na přírodě, a které pak žijí dále. Že ano, když udělám nejprve celá kamna, tak jsem provedl nejrůznější pracovní procesy; když to dělím, tak tyto pracovní procesy oddělím jeden od druhého. Jestliže to nyní skutečně prodělá nějaký reálný proces, čím pak musí být tento proces, nastoupí-li dělba práce, vyjádřen? Inu podílem, zlomkem. To, co existuje v realitě, když hodnota, kterou jsem zde napsal, přejde do dělby práce, to se musí nějakým způsobem vydělit. Nyní je pouze otázkou, čím se to vydělí? Copak bude dělitelem? Co rozděluje tento proces? Nuže, zde se musíme podívat na onu druhou stranu. Že ano, u čiré matematiky stačí, když člověk vezme to, co je dáno jako čísla; jestliže ale máme početní procesy vyhledat ve skutečnosti samotné, pak musíme vyhledat to, co skutečně dělí. Nuže, na této druhé straně jsme našli práci uchopenou duchem.

Objevují se peníze. Peníze se však teď neobjevují v celé své abstraktnosti - zpočátku abstraktní jsou - abych tak řekl, jako substance, na kterou se duch vynakládá; ale jsou velmi individualizovány, chopí-li se jich duch a použije na to či ono. A tím, že toto duch dělá, určuje duch jako takový hodnotu peněz. Tady začínají peníze dostávat určitou konkrétní hodnotu. Neboť jestli je někdo hlupák a peníze vyhodí za něco, co nepřinese plody, nebo je použije určitým způsobem, to se nyní ukazuje jako zcela reálná hodnota v národohospodářském procesu. Takže tedy dostanete jako jmenovatele to, co má co dělat s penězi.

To znamená, že se nám tu nyní objevily nové hodnoty: Hodnota zboží a hodnota peněz. A v národohospodářském procesu, který spočívá na dělbě práce, musíme poznat, že kvocient v národohospodářském organismu se nacházejícího zboží a v národohospodářském organismu se nacházejících peněz - jestliže se na ně nebudeme dívat jako na to, co odpočítáváme v pokladnách, nýbrž jako na to, co je uchopeno duchem lidí - představuje spolupůsobení, v němž jsou peníze dělitelem. A v tomto spolupůsobení - ale v takovém, které lze znázornit nikoli snad násobením, ale právě dělením - v tomto spolupůsobení spočívá vlastně zdraví národohospodářského procesu

Budeme muset víc a víc chápat to, v čem spočívá vlastní podstata zboží na jedné straně a v čem spočívá vlastní podstata oběživa, tedy peněz, na straně druhé. Nejvýznamnější národohospodářské otázky nelze vůbec řešit, pokud člověk nebude tyto věci takovýmto způsobem přesně studovat, ale pokud si také nebude jasně uvědomovat, že to, co se objeví v národním hospodářství, musí být vždy něco proměnlivého, něco pohyblivého. V okamžiku, kdy je zboží pouze dopraveno z jednoho místa na druhé, bude čtenatel poněkud jiný atakdale. A já vlastně mohu pokaždé jen dokázat, jak proměnlivé a nestálé je všechno v národohospodářském procesu.

Je velikánský rozdíl mezi peněženkou, kterou mám v kapse já a v níž je pět franků, a peněženkou, kterou má někdo jiný a v níž je také pět franků. Není jedno, je-li těchto pět franků v jedné kapse nebo v druhé; neboť to všechno musí být v reálném hospodářském procesu absolutně postihnuto. Jinak dostanete jen několik abstraktních pojmů o ceně a hodnotě, zboží, výrobě a spotřebě atakdale a nedostanete se k tomu, co vlastně opravdu vede k pochopení národohospodářského procesu.

To je to nekonečně smutné v naší současnosti, že jsme v takové situaci, kdy prostě proto, že si lidstvo během staletí zvyklo na ostře ohraničené pojmy, které nejsou použitelné v procesu, nedovedeme uskutečnit to, co se dnes před nás staví s takovou nezbytností jako požadavek: abychom se se svými pojmy dostali do pohybu a prostoupili tak národohospodářské procesy svým myšlením. To je to, co si člověk musí osvojit - pohyblivost myšlení, aby dokázal vnitřně promyslet proces jako takový. Jistě, v přírodní vědě jsou procesy také promyšleny, ale tak, jak se na ně člověk dívá zvenčí. To ale není nic platné. Museli byste si vlézt do balonu, hodně vysoko se vznést a podívat se na národohospodářský proces tak, jak se na své procesy dívá zvenčí takový chemik. Co je pro národohospodářské procesy typické, je to, že stojíme uprostřed nich. Musíme se na ně tedy dívat zevnitř. Musíme se v národohospodářských procesech pociťovat tak, jako bychom byli bytostí, která by byla, řekněme, ve zkumavce. Zde se něco vaří za vývinu tepla. Tato bytost, která by tady v té zkumavce byla, to nemůže být onen chemik, čili tato bytost, ke které nás přirovnávám, ale musela by to být bytost, která to teplo prožívá, která sama věří. To ten chemik nemůže, pro toho chemika je to něco vnějšího. V přírodní vědě stojíme vně procesů. Takový chemik by to nemohl prožívat, vyvíjí-li se zde teplota stopadesátí stupňů. Národohospodářský proces všude vnitřně spoluproděláváme, musíme ho také vnitřně chápat. Proto je tomu tak, že nějaký matematik možná řekne: „Dobrá, tys nám tu teď napsal cosi jako vzorec. Nejsme zvyklí, aby někdo takto tvořil matematické vzorce.“ Jistě, poněvadž jsme zvyklí jen na to, že se matematické vzorce tvoří, díváme-li se na procesy zvenčí! Musíme se dobrat k nazírání, abychom dostali čitatele a jmenovatele a abychom pochopili, že něco musí být dělením a nikoli násobením. Musíme se pokusit o to, abychom se do národohospodářského procesu vmysleli. Proto jsem samozřejmě také včera zvolil ten krajní příklad, že jsem vám onoho krejčího a obchodníka nepředvedl při pohledu zvenčí, jak věci pozoruje přírodovědec; neboť tady člověk nemůže přijít na to, o co se jedná. Chce-li člověk dovnitř, pak mu to přijde cizí a nezvyklé s jeho myšlením, které se na věci dívá jen zvenčí jako u badatele, který se na zkumavku dívá jen zvenčí. Celé to množství pochodu, odehrávajících se mezi krejčím a všemi efekty, ke kterým národohospodářsky dochází, si musíme představovat vnitřně.

Nemohl bych opravdově splnit to, co jste žádali, kdybych tu věc líčil jinak, než jak ji líčím. Proto je to už od začátku poněkud obtížnější.

GA 340